

דף נא

'אל יסוד מזבח העלה אשר פתח אהל מועד – ההוא דפגע ברישא' – התוס' הקשו מדוע צריך לימוד על כך מן הכתובים, תיפוק ליה משום שאין מעבירין על המצוות? ותרצו שאין אומרים 'אין מעבירים' אלא כשקיימות שתי מצוות לפניו, והשאלה היא מאיזו יתחיל, אבל כשאנו דנים על קביעת מקום השפיכה, כלומר כיצד היא המצוה שאמרה תורה – אין שייכת בזה סברת 'אין מעבירין'. ובמסכת מגילה (ו: ד"ה מסתבר) תרצו שצריך לימוד לדין זה שאסור בדיעבד. ואילו משום 'אין מעבירין' בלבד, לא היה זה אלא דין דלכתחילה (וע"ש עוד).

עוד משמע מדבריהם שם, שלאחר שלמדו מאל פתח אהל מועד לשפוך על יסוד מערבי – שוב יש לשמוע לשאר מקומות שגם במצוה אחת אמור הכלל 'אין מעבירין על המצוות'.

וקצת משמע שהתוס' כאן אינם סבורים כן, מכך שכתבו שאין גורסים (לרש"י) 'ההוא דפגע ברישא'. וכן כתבו התוס' ביומא (לג. ד"ה אין) ובמנחות (סד: ד"ה איבעית). והובא במגן אברהם (קמו סק"א. ע"ש). ואכן בספר ברכי יוסף (או"ח טו. מובא ביד דוד) כתב על פי פסקי התוס' כאן ובמנחות, שאין אומרים 'אין מעבירין על המצוות' במצוה אחת.

ואולם יש מקום לדחות ולומר שכוונת התוס' כאן רק שאין שייך לקבוע מקום עפ"י סברת 'אין מעבירין', שהרי לפי הסברא הזו אם כבר העביר ועתה הוא קרוב ליסוד דרומי – ישפכנו שם. והלא אין הדין כן, הרי שאין די בסברת 'אין מעבירין' לקבוע מקום אף בדיעבד שעבר כבר. אבל ודאי יתכן שלפי האמת קיימת סברת 'אין מעבירין' אף במצוה אחת, אם כי הדין של יסוד מערבי אינו נובע מאותו כלל. ונראה שזו כוונת התוס' במגילה במה שכתבו שהלימוד נצרך לאסור בדיעבד – כלומר אם עבר כבר על המצוה. [אבל אין כוונתם שבדיעבד ששפך על הדרומי לא קיים מצות שפיכת שריים – כי לא מצינו שהמקום ביסוד מעכב. כן כתב בחזו"א טו, א]. וכן בארו דבריהם הטורי"אבן והחזו"א-איש. אלא שלהלכה אין דעתם כן, אלא אף משום סברת 'אין מעבירין על המצוות' חייב לחזור למקומו הראשון. והוכיחו כן מהסוגיא ביומא (נח: וע"ע בחזו"א שם שהאריך בבאור דברי התוס'. וכן האריך בכל זה בשו"ת שבט הלוי ח"ו יד).

ונראה פשוט שדברי הטו"א והחזו"א שחייב לחזור אף אם העביר, אמורים רק במצוה אחת שנקבע בה סדר מסוים משום 'אין מעבירין', אבל שתי מצוות שאינן קשורות זו לזו, ועבר על המצוה שהיתה לפניו ובא למצוה האחרת, אינו עושה כדי לחזור לראשונה שנתחייב בה תחילה, שהרי נמצא עתה מעביר שוב על המצוה שבידו. וכמו שכתבו הפוסקים (או"ח כה) שאם נטל התפלין לפני הטלית – לא יעובן ויטול הטלית, אלא יקיים מצות תפלין תחילה.

ואמנם יש מקום לדייק במשנה ברורה (כה סק"ה), שכתב על הדין המובא שם שאם נטל התפלין תחילה יניח תחילה: אם עבר והניחם מידו ונטל הטלית – שוב אסור לעזבה וליטול התפלין. ויש לדייק שאם לא נטל הטלית, אלא רק עזב התפלין – יניח התפלין תחילה [שלא כסדר הראוי מעיקרא], לפי שכבר נתחייב בהם כשנטלן, ובדומה לסוגיא ביומא שחזר לקרן שנתחייב בתחילה. וצ"ע.

וע"ע בחדושי הנצי"ב כאן, ובתשובת בנו הגר"ח – נדפסה בקובץ 'אבן ציון'.

ועל כל פנים יש לשמוע שלדעת התוס', מה שאין מעבירין על המצוות – דין תורה הוא, שאם לא כן אין התחלה לקושייתם על שהוצרכו לדרוש מן הכתובים את דין יסוד מערבי. וכבר העירו (נשמת אדם סח; יד דוד כאן) מדברי התוס' הללו על מה שכתב הרדב"ז (בח"א תקכט) שדין 'אין מעבירין' – מדרבנן הוא.

ואכן כתבו כמה פוסקים להלכה, שדין זה הוא מדאורייתא וכפשוט דברי התוס'; פרי מגדים (כה סק"ה במ"ז); חיי אדם (סח; יג). באור הלכה (כה ד"ה שלא יניחו).

בבאר הלכה שם הסתפק לפי זה, אם ארע לו בבית הכנסת שפגע בתפלין לפני הטלית, ומתבייש להניח תחילה – צריך עיון אם יעביר עליהם ויקח הטלית, שהרי אין מעבירין על המצוות מדאורייתא, ואין כבוד הבריות דוחה דין תורה אלא בגנאי גדול. ולכאורה יש מקום לומר בסברא שכשם שאם אינו מעונין עתה להניח תפלין אלא הטלית בלבד, אין שייך בזה 'אין מעבירין', וגם אם פגע בתפלין – עוזבן (כמו שכתבו הפוסקים שם), כך גם באופן זה שמתבייש, הלא עתה אינו רוצה להניחם קודם הטלית מחמת בושה. ואם כי יש לחלק, מ"מ עכ"פ ודאי אין מוכח שיש איסור תורה באופן כזה שיש לו סיבה שלא להניח עתה תפלין. [ואפשר שלכך הסתפק בדבר ולא הכריע בודאות].

עוד יש להעיר בדבריו, שכתב שאין זה נחשב גנאי גדול, דכל שכן הוא ממה שכתב הרמ"א בהל' ציצית, שלשהות זמן ארוך בבית הכנסת ללא טלית אינו בגדר גנאי גדול – יש לומר שאינו מוכרת, כי כאן הגנאי הוא בכך שיראוהו מקדים תפלין לטלית, ואפשר שהוא גנאי גדול יותר משיבה בביהכ"נ ללא טלית. ואמנם גם אם אין מוכח משם, נראה מצד הסברא הפשוטה כשלעצמה שאין זה גנאי גדול הדוחה איסור תורה. עוד פרטים וענינים בדין 'אין מעבירין' – ע' בחדושי הר צבי למנחות סד.

'הא מיבעי ליה לגופיה? – מאשר פתח אהל מועד נפקא' – הגם שלמדו משם דין שפיכה על יסוד מערבי – זה למדו מיתור המלה פתח, שהיה לו לומר 'לפני אהל מועד' או 'אשר בחצר' – מכאן שצריך ליתן על היסוד הקרוב אל הפתח (עפ"י שיטה מקובצת בע"ב, אות לג, מהר"פ). ויש מפרשים שדברו כאן על שני פתח אהל מועד; אחד זה שנאמר בפר כהן משיח ואחד שבפר העדה. האחד – לגופו, והאחר – לדרשת יסוד מערבי (עפ"י פנים מאירות; לחם משנה מעשה הקרבנות ה, יא. וע"ע חזו"א טו, ב).

דף נב

'או אינו אלא מזבח של עולה...' – מפרש והולך המשך דברי הברייתא.

'רב פפא אמר: דכולי עלמא שירים אין מעכבים, והכא במיצוי חטאת העוף מעכב קא מיפלגי' – נראה שלרב פפא מתפרשים דברי ר' עקיבא 'שאינן מכפרים ואין באין לכפר' – כלומר שבשום מקום אינם באים לכפר, אף לא במיצוי. שנראה לרב פפא דוחק לפרש 'ואין באים לכפר' לענין עיכוב (עפ"י חזו"א טז, א. ע"ש).

'יכול יעכבנו, תלמוד לומר...' – ואם תאמר, לפי האמת שאינו מעכב, למה לי קרא הלא יש ללמוד למצוה ב'קל וחומר'? ויש לומר, מלתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא (ועתוס'; חק נתן. וכן הביא ביד דוד בשם ספר הכריתות, לשון לימודים א, יד. וע"ע חזו"א יג, ג).

'וסבר ר' ישמעאל מיצוי חטאת העוף מעכב, והתנא דבי ר' ישמעאל... תרי תנאי ואלביא דר' ישמעאל' – מבואר מכאן ש'תנא דבי ר' ישמעאל' אליבא דר' ישמעאל נאמר. ולכך הוצרכו לתרץ תרי תנאי אליביה.